

ЕТИКА

УДК 17.022.1:159.97.2

DOI <https://doi.org/10.24195/spj2310-2896.2019.4.19>**Врана Анна Олександрівна**аспірантка кафедри філософії та релігієзнавства
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
бульвар Шевченка, 81, Черкаси, Україна

ФІЛОСОФЕМА ВИБОРУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ СВІДОМОСТІ

У статті з'ясовано кореляції між концептами свободи волі та вибору, обґрунтовано основні підходи до їх розуміння в етиці, психології та філософії в умовах сучасної цивілізаційної трансформації. Досліджено феномен вибору як сутнісну характеристику сучасної людини та умови її унікального буття. Розглянуто питання екзистенційного аналізу, яке передуює людському вибору. Визначено критерії та умови морального вибору. Проаналізовано феномен альтернативних можливостей та його роль в процесі прийняття рішення і оцінки моральної відповідальності. У статті роз'яснено деякі аспекти метафізичних підстав розуміння філософема вибору. Також намічено напрями подальшого аналізу філософема вибору в дискурсивно-аналітичному вимірі смислів. Особливо підкреслено кореляцію між етичною інтерпретацією філософема вибору та її тлумаченням у контексті аналітичної парадигми у філософії. Вибір розглянуто як складову частину ціннісного самовизначення, але при цьому поза неминучою раціоналізацією цього процесу. Вибір проінтерпретовано як специфічну практику себе, яка виражається як екзистенційно, так і дискурсивно, а також через форми життєдіяльності. Вибір при цьому тлумачиться як вияв набутої ідентичності. У статті розглянуто проблематику свободи волі як необхідної умови вибору, поза традиційною вже дихотомією компатибілізму – інкомпатибілізму. Окреслено практичні наслідки здійснення вибору для процесу саморозгортання особистості. Також з'ясовано перспективні напрями вивчення філософема вибору як в етичному, так і в аналітично-дискурсивному аспектах у контексті як практичної філософії, так і метафізики.

Метою статті є аналіз філософема вибору як самостійного акта свідомості, проблематика і перебіг якого ускладнюється тим, що, крім суто раціональних чинників, велику роль відіграють дологічні та довербальні мотиви як екзистенційні та психосоматичні, які є ірраціональними за своєю природою.

Застосовано феноменологічний, герменевтичний та критичний методи. Важливим у процесі написання статті було використання методу філософської рефлексії та текстуального аналізу джерел.

Ключові слова: особистість, вибір, моральний вибір, свобода волі, необхідність, відповідальність, екзистенційний вибір.

Вступ. Мінливість новітнього світу та популяризація концепції особистої свободи спонукає до переосмислення філософема вибору. Протягом останнього століття людська спільнота опинилася перед масштабним товарним перевиробництвом, яке збільшило можливість варіантів різних товарів та соціальних взаємодій. Крім того, збитковість на матеріально-предметному рівні парадоксальним чином згенерувала збитковість онтології та метафізики суб'єкта (про що застерігав ще М. Фуко у класичній роботі «Герменевтика суб'єкта», 1982). Сучасна людина виявилася приреченою повсякчас здійснювати вибір із безлічі альтернативних можливостей, оскільки навіть не обираючи вона вже зробила свій вибір – не обирати. Цей позірний парадокс демонструє глибоко укорінену неспроможність раціоналізувати такий багатоманітний процес, як вибір, що означає не просто продовження традиції новочасового дуалізму між свободою та необхідністю, наприклад, у Спінозівському сенсі, але тотальну кризу сучасної

людини в пошуках власної ідентичності, як аксіологічну, онтологічну, мотиваційну, так і метафізичну. Якщо вибір є маркером людської ідентичності – то він водночас є і вищим проявом свободи волі та її реалізації. Сама спроможність людини до вибору взаємопов'язана з рядом філософських та етичних проблем, серед яких – свобода волі, проблеми суб'єктивності, ментальності та феномену свідомості.

У контексті ідей альтернативних можливостей особливу увагу привертає вибір як вирішення невизначеності через прийняття відповідальності за реалізацію обраної можливості. Маємо на увазі не лише часовий вимір обраного, наслідки якого ми можемо простежити в житті, а й нескінченну плеяду відхиленних можливостей, які приречені залишитись у царині нездійсненого, яке можна раціоналізувати відповідно до наявних інтенцій. Диспозиція обраного та необраного зумовлює подальший процес прийняття рішень та визначення сподівань від здійснення вибору. Таким чином, вибір розгортається в суб'єктивному часі людської суб'єктивності і водночас в об'єктивній просторово-часовій системі координат предметної реальності. Заперечення або спроби обмеження механістичного детермінізму відомі філософській традиції ще із часів полеміки Демокріта та Епікура, з'ясовують у філософському мисленні наявність фундаментальної проблеми вибору форм критеріального визначення вибору. Сучасна філософська думка, намагаючись осмислити цю проблему, розглядає вибір людини як складний багатоаспектний процес у традиції філософської антропології [1]. Поняття відповідальності як критерію вибору може дати можливість відділити істинні вибори від неістинних, подібно до того як у Гайдеггерівському проекті фундаментальної онтології відокремлюється справжня екзистенція від несправжньої.

Проблема вибору в історії філософії повсякчас розглядалась як складова частина проблеми свободи людської волі та детермінізму. «Свобода зводилась нерідко до волі, вибору, свобода волі ототожнювалась із суб'єктом, а свідомість – із волею та свободою, воля – з діяльністю, вибором, відповідальність – із необхідністю, з вищою божественною волею або навіть із з покаранням. Процеси, які лежать в основі свободи, волі та вибору, часто відносились до сфери трансцендентного (божественного) або, навпаки, покладалися іманентними суб'єкту» [2, с. 13].

Свобода волі була у фокусі активних дискусій ще Стародавньої Греції, але питання, пов'язані з нею, залишаються відкритими до сьогодні. Складність у тому, що людина як когнітивний агент і людина як тілесна істота перебувають, діють і визначають себе в різних системах координат, у різних площинах чи, за Г.С. Сковородою, «світочках». У матеріальній площині тілесність людини детермінована цілком механістично, і тіло може розглядатися як об'єкт, тоді як у мисленнєвій сфері людина начебто практично необмежено вільна, хоча межі цієї свободи позначив уже І. Кант, запропонувавши вчення про антиномії чистого розуму та концепцію трансцендентного, а остаточно зафіксувала аналітична традиція у філософії (межі мови – межі людського світу, за Л. Вітгенштайном («Логіко-філософський трактат», 5.6)) та сучасна філософія свідомості. У сучасній філософії компатибілісти (які вважають свободу волі сумісною з детермінізмом) та інкомпатибілісти (які переконані в несумісності свободи волі та детермінізму) не прийшли до спільної думки стосовно реальності свободи волі. Разом із тим варто звернути увагу на те, що вибір є лише частиною загального процесу і певною мірою не залежить від свободи волі. Маємо на увазі, що людина перебуває в ситуації приреченості здійснювати вибір незалежно від реальності альтернатив. Відповідь на питання реальності свободи волі не знімає з людини необхідності здійснення вибору та прийняття рішень. Чим би не був зумовлений вибір, ситуація вибору переслідує людину протягом життя. Проблема співвідношення концепту свободи волі та вибору є в кількох аспектах визначальною для розуміння сутності поняття «вибір». Також важливо відмітити, що перманентне перебування людини в ситуації вибору не просто складає людське життя за Сартром, але гранично проблематизує дискурс свободи, що в сучасних умовах швидкого розвитку нової техногенної реальності та інформаційно-комунікативних технологій, повстання філософії інформації (наприклад, у варіанті Л. Флоріді) загострює питання про саму природу людини, що є викликом для нашого виду в цілому та для ідентичності окремих людей та людських спільнот [3].

Зміст свободи вибору як філософської категорії розкрито в роботах Е. Фромма, В. Асперсяна, А. Гусейнова, В. Миронова та інших. Варто відзначити, що у філософії вибір розглядається здебільшого як складова частина свободи волі, спосіб її реалізації (С. Бусов, О. Гринів та ін.). Специфічне дослідження вибору відсутнє у працях представників філософії свідомості, водночас вибір розглядається в контексті свободи волі та як властивість свідомості (Д. Чалмерс, Д. Деннет, Д. Екклз, В. Васильєв, Д. Дубровський). Поширений розгляд морального вибору в дослідженнях І. Канта, М. Хайдеггера, Ф. Шеллінга, Ж.-П. Сартра, А. Камю, Г. Франкфурта, Д. Хааса, В. Малахова та ін.).

Сучасний стан розроблення концепту вибору демонструє відсутність комплексного дослідження піднятої проблеми, а звідси слідує, що це – багатоаспектне явище, яке варто розглянути крізь призму ціннісних та культурних трансформацій сучасного суспільства. При цьому зазначимо, що формат нашої розвідки передбачає лише проблематизацію цього питання та з'ясування перспективних напрямків подальших досліджень. Зазначені фактори зумовлюють актуальність наукового осмислення філософами вибору.

Метою статті є аналіз філософами вибору як самостійного акта свідомості, проблематика і перебіг якого ускладнюється тим, що, крім суто раціональних чинників, велику роль відіграють дологічні та довербальні мотиви як екзистенційні та психосоматичні, які є ірраціональними за своєю природою.

Застосовано феноменологічний, герменевтичний та критичний **методи**. Важливим у процесі написання статті було використання методу філософської рефлексії та текстуального аналізу джерел.

Результати. Важливим етапом будь-якого дослідження є чітке окреслення смислових характеристик *філософського* концепту. В *енциклопедії епістемології та філософії науки* вибір визначається як «вирішення невизначеності в діяльності людини в умовах множинності альтернатив шляхом прийняття на себе відповідальності за реалізацію однієї з наявних можливостей» [4]. У 1969 році «принцип альтернативних можливостей» був переосмислений Г. Франкфуртом, який розглянув ряд ситуацій, де «певні обставини, з одного боку, призводять до вчинення дії людиною, а з іншого боку, унеможливають уникнення її здійснення» [3, с. 829–830]. Філософ наголошує на внутрішньому почутті, з яким людина приймає рішення, яке незалежно від можливості прийняти інше рішення (наявності альтернативних можливостей) є визначальним у відношенні відповідальності. Маємо на увазі, що людина повсякчас зважує та порівнює наявні варіанти майбутнього розвитку подій, аналізує їх переваги та недоліки, на основі чого потім здійснює вибір. У випадку зовнішнього примусу людина хоч і не несе моральної відповідальності за свої дії, однак лишається відповідальною за початковий вибір, усупереч якому вона змушена діяти. Сучасний стан філософування не лише актуалізує інтенції осмислення філософами вибору в етиці, практичній філософії, комунікативній філософії, філософській антропології, філософії свідомості, парадигмі аналітичної філософії, а вказує на релевантність філософами вибору для самопозиціонування людини в мінливій та динамічній реальності, а також пошуків власної ідентичності. Йдеться навіть не про те, що вибір передбачає відповідальність, йдеться про важливість повернення до філософського розгляду такої предикації вибору, як його людськість, гуманістичне скерування та потенціал. У ситуації, коли людина може делегувати право свого вибору системам штучного інтелекту (за поділом Дж. Серля слабкий штучний інтелект уже вирішує за людей, а постановня сильного штучного інтелекту на часі), під сумнів ставиться її ідентичність як усвідомлення нею власної природи.

Етика також розглядає проблему вибору як спосіб вирішення моральних конфліктів протистояння добра і зла (Н.О. Бердяєв). Представлена в етиці категорія морального вибору має аксіологічний зміст та співвідноситься з визначеними цінностями та ідеалами, які є опорними точками сформованої моральної позиції та лінії поведінки.

У *філософському енциклопедичному словнику* знаходимо визначення морального вибору: «Акт волевизначення суб'єкта на основі надання переваги певній системі морально-значущих цінностей; самостійно прийняте моральне рішення, яке знаходить реалізацію в цілісній лінії

поведінки або в окремих вчинках» [6]. Наголошується на тому, що вибір є моральним у випадку, коли він зачіпає інтереси інших людей або стосується життєвого самовизначення особистості. Для морального вибору необхідною умовою є не лише наявність множини альтернатив, а і їх реальна присутність у людському досвіді. Під час здійснення морального вибору агент враховує об'єктивні умови, суб'єктивні чинники та ситуацію вибору загалом. Дихотомія суб'єктивних моментів та об'єктивних обставин ставить питання про свободу людини в моральному виборі.

Екзистенційний «вибір себе» породжує відповідальність за свою індивідуальність та її самовизначення. Ж.-П. Сартр зазначає, що «вибір можливий лише в одному напрямі, але неможливо не обирати... якщо справедливо, що я перебуваю в певній ситуації... вимушений обирати певну позицію, то у всякому разі я несу відповідальність за вибір, який зобов'язує мене, зобов'язує в той же час все людство... Для нас (екзистенціалістів – авт.) людина знаходиться в ситуації, якою живе, і своїм вибором вона змушує жити нею все людство, і вона не може не обирати... У будь-якому разі, що б людина не робила, вона несе повну відповідальність за вирішення проблеми» [7, с. 338].

Дещо з іншого боку моральний вибір розглядали представники утилітаризму. Зокрема, І. Бентам визначав його як «простий підрахунок вигід і втрат, насолод і страждань, що їх породжують різні вчинки» [6, с. 659]. Дж. Мілль також був переконаний, що людина здійснює вибір на користь особистого щастя. Варто відзначити, що поняття користі та щастя пов'язуються здебільшого з результатом дії, а тому сам процес вибору пов'язаний значною мірою також із вибором засобів досягнення користі.

«Сутність такого широко розповсюдженого соціального явища, як вибір (який у літературі часто визначається аналогом свободи, її синонімом, що не зовсім справедливо), постає, з одного боку, у вигляді знеособленого (надособистісного) загального (інтерсуб'єктивного) механізму соціального відбору, а з іншого – як суто інтимний процес вольової діяльності індивіда (групи), пов'язаний із боротьбою внутрішніх мотивів, прив'язаністю до певної системи цінностей, вірою в ідеали, прагненням істини, тобто з безліччю психологічних факторів» [2, с. 15]. Аналізуючи відкриття фізиків І. Пригожина, Г. Хакена, М. Ейгена, Е. Янча, С. Курдюмова в області синергетики та принципів нелінійного мислення, С. Бусов приходить до висновку, що через флуктацію та хаос реалізується «порядок». Таким чином, кожен одиничний людський вибір запускає механізм відбору. Йдеться про те, що кожен вибір людини впливає на становлення особистості, що є наслідком нашого вибору. Тут простежується кореляція між тим, що ми здійснюємо вибір із безлічі (чи обмежених) альтернатив через те, якими ми є, в бік минулого чи майбутнього (Сальваторе Мадді), та кожен вибір змінює та визначає нас в майбутньому, певним чином впливаючи на кожен наступний наш вибір в екзистенційному вимірі.

Даніель Хаас у передмові до філософії [8] розглядає ситуацію вибору в мисленнєвому експерименті, персонажем сюжету якого є студентка Квін, якій у ніч перед іспитом пропонують відпочити із друзями замість підготовки. Мислитель зауважує, що рішення залишитись готуватись до іспиту Квін може прийняти в тому випадку, якщо їй властиве відповідальне ставлення до навчання і сам іспит значимий для неї в її аксіологічній системі. І навпаки – вибір розважитись із друзями може прийняти людина, яка більше цінує враження та спілкування із друзями. Таким чином, вирішення ситуації вибору має наслідки для особистісного становлення.

Вищенаведені екскурси до історико-філософських експлікацій поняття вибору необхідні нам для того, аби проілюструвати спільну рису всіх цих підходів: усі вони, пов'язуючи філософему вибору зі свободою людини, апелюють або до експліцитних, або до імпліцитних щодо людської свідомості факторів, які можуть бути розглянуті як своєрідні програми. Тобто коли, наприклад, Г. Хакен апелює до «порядку» – то він назагал має на увазі концепт, близький за змістом, насамперед етичним змістом, тим, що регулює людську поведінку, до того, що І. Бентам називає «загальним благом» – і в першому, і в другому випадку вибір зумовлюється екстрасуб'єктивними факторами, хоч би то було уявлення про певний ідеальний стан фізичної системи чи уявлення про соціальне благо як елемент картини світу. З іншого боку, екзистенційний вибір у парадигмі екзистенціалізму або релігійної філософії розглядається як такий,

що зумовлений самою природою людини і генерується в ній самій. Це дає нам можливість припустити, що така, на перший погляд, проста критеріальна дихотомія для сучасної людини ускладнюється додатковими соціокультурними чинниками у вигляді гіпотетичного постання пост-, а потім і транслюдини, природи 2.0, технологічної сингулярності тощо.

Сучасний український дослідник О. Гринів визначає, що вибір проходить ряд етапів: «Насамперед людина відчуває потребу самостійного вибору, відтак свобода вибору переходить у свободу розв'язку і нарешті – у свободу дії, що передбачає самовияв» [9, с. 77]. Інший сучасний дослідник обґрунтовує вельми промовисту, на нашу думку концепцію рутинізації вибору. «Відбувається «рутинізація» вибору, його технологізація, зведення з акту найвищої інтелектуальної та емоційної напруги до послідовності раціональних кроків: проблемна ситуація – формулювання альтернатив – вибір однієї з них – рішення. Відтепер це не героїчний акт, а частина повсякденного життя індивідів, груп та спільнот. Модернізація утворила світ, у якому, здавалось, «Великий вибір» залишився в історії: споживач щодня обирає товари в супермаркеті, глядач обирає телевізійні канали, а бюрократ, хоч і робить щодня вкрай важливий *вибір політики*, але є антиподом політичних лідерів, які вели за собою європейські нації в минулому. Із героїчного, драматичного або комедійного акту вибір перетворився на рутинну справу» [10]. Зауважимо, що подібна інтерпретація вибору, попри свою доволі полемічну публіцистичність, все ж, на нашу думку, зачіпає осердя проблеми вибору в тому сенсі, як її осмислює сучасна гуманітаристика. Йдеться про відчуження від людини її властивого права на вибір, яке відбувається вже не через неминучу зовнішню необхідність, а через тотальну плюралізацію вибору (наприклад, феномен постправди в межах індивідуальної та масової свідомості), яка перетворює для людини вибір на незначне явище, і то не тому, що в людини немає можливості вибору, а тому, що цей вибір є елементом зовнішньої чи внутрішньої смислової реальності, моделі поведінки та картини світу, які людина вже від початку прийняла, тобто інтегрувала у свою самість. Таким чином, наприкінці першої чверті ХХІ ст. Людині слід осмислити можливість повернення собі права вибору щодо себе самої.

Висновки. Розглянувши філософему вибору в історико-філософському контексті, можемо висувати щодо визначення двох традиційних підходів до визначення цього явища і процесу, один із яких суб'єктивізує вибір (гранична форма – соліпсизм), а інший – об'єктивізує вибір (гранична форма – механічний детермінізм). У сучасних умовах додається ще й третій підхід, за якого вибір функціонує подібно до програмного забезпечення як наперед встановлена настанова. Відбувається технологізація вибору, а отже – його відчуження від людини.

З'ясувавши зміст кореляції між філософією свідомості та осмисленням філософемою вибору, можемо сказати, що релевантна проблематика філософії свідомості під кутом розгляду філософемою вибору в межах змісту та інструментарію аналітичної парадигми у філософії ускладнюється в напрямку посилення акцентуації знеособлення вибору та втрати ним екзистенційної напруги. Аналіз дискурсу сучасної науки та медіапростору вказує на те, що вибір людини може підмінятися чимось подібним до «поствибору», який з огляду на свою тотальну варіативність та плюральність вибором, власне, і не є, а є, скоріше, вербальною маніфестацією наміру про нього.

Філософема вибору видається релевантною для подальшого розвитку філософії свідомості, філософської антропології, практичної філософії та теорії комунікацій, оскільки вибір у сучасних умовах проблематизації реальності та природи людини видається правдивим маркером людської ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кретов П.В., Кретова О.І. Символічний ландшафт свідомості: людина між репрезентаціонізмом, функціоналізмом і релятивізмом. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2017. № 12. 138 с. С. 40–49. URL: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i12.119122>.
2. Бусов С.В. Категориальная структура проблемы свободы. *Изв. Сарат. ун-та. Нов. сер. Сер. Философия. Психология. Педагогика*. 2015. № 4. С. 13–18.
3. Marchenko O., Kretov P. Philosophy of information and transhumanism: explications of philosophical anthropology. *Anthropological measurements of philosophical research*. 2019. № 16. P. 102–115. URL: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.188847>.

4. Касавин И.Т. Энциклопедия эпистемологии и философии науки / Ин-т философии РАН. Москва : Канон+, 2009. 1248 с. URL: http://endic.ru/enc_epist/Vbor-17.html.
5. Harry G. Frankfurt (1969) Alternate Possibilities and Moral Responsibility. *The Journal of Philosophy*. Vol. 66. № 23. P. 829–839.
6. Філософський енциклопедичний словник. Київ : «Абрис», 2002. 751 с.
7. Сартр, Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм. *Сумерки богов*. Москва : «Политиздат», 1989. С. 319–344.
8. Salazar H., Hendricks C. Introduction to Philosophy: Philosophy of Mind. URL: <https://press.rebus.community/intro-to-phil-of-mind/chapter/freedom-of-the-will/>.
9. Гринів О.І. Філософія: Курс лекцій для аспірантів. Львів : ЛДУФК, 2015. 380 с.
10. Яковлев Д.В. Alea jacta est: вибір як елемент соціальної взаємодії. «Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у 21 столітті»: матеріали міжнародної наукової конференції. URL: https://www.researchgate.net/publication/278783571_Alea_jacta_est_vibir_ak_element_socialnoi_vzaemodii.

REFERENCES

1. Kretov, P. V., & Kretova, O. I. (2017). Symbolic landscape of consciousness: Man between representationalism, functionalism and relativism. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 12, 40–49. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i12.119122>
2. Busov, S. V. (2015) Categorical Structure of the Problem of Freedom. *Izv. Saratov Univ. (N.S.), Ser. Philosophy. Psychology. Pedagogy*, 2015, vol. 4, pp. 13–18.
3. Marchenko O., Kretov P. Philosophy of information and transhumanism: explications of philosophical anthropology // *Anthropological measurements of philosophical research*. 2019. № 16, pp. 102–115. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.188847>.
4. Kasavin I.T. (2009) Encyclopedia of Epistemology and Philosophy of Science. Moscow.: “Canon +”, 1248 p. URL: http://endic.ru/enc_epist/Vbor-17.html
5. Harry G. Frankfurt (1969) Alternate Possibilities and Moral Responsibility // *The Journal of Philosophy*. Vol. 66. №. 23. P. 829–839.
6. Philosophical Encyclopedic Dictionary (2002) – Kyiv: Abris. – 751 с.
7. Sartre, J.-P. (1989) Existentialism is Humanism // *Twilight of the Gods*. Moscow.: Politizdat. P. 319–344.
8. Salazar H., Hendricks C. (2019) Introduction to Philosophy: Philosophy of Mind. Retrieved from: <https://press.rebus.community/intro-to-phil-of-mind/chapter/freedom-of-the-will/>
9. Grinov O.I. (2015) Philosophy: Course of lectures for graduate students. Lviv: LSUofPC. 380 p.
10. Yakovlev (2015) D.V. Alea jacta est: choice as an element of social interaction // Priority directions of social sciences development in the 21st century: materials of the international scientific conference. URL: https://www.researchgate.net/publication/278783571_Alea_jacta_est_vibir_ak_element_socialnoi_vzaemodii.

Vrana Anna Oleksandrivna

PhD Student of the Department of Philosophy and Religious Studies
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
81, Shevchenko Boulevard, Cherkasy, Ukraine

THE PHILOSOPHY OF CHOICE IN THE CONTEXT OF MODERN PHILOSOPHY OF CONSCIOUSNESS

Problem. *The phenomenon of choice is an essential characteristic of modern man and the conditions of his unique existence. The article is devoted to the issues of existential analysis that precede human choice, the definition of criteria and conditions for moral choice, and the role of alternative opportunities in the decision-making process and assessment of moral responsibility. The article deals with the problem of free will as a necessary condition for choice, beyond the traditional dichotomy of compatibilism – incompatibilism. The practical consequences of making the choice for the process of self-unfolding of the individual are outlined.*

The purpose of the article is to analyze the philosophy of choice as an independent act of consciousness, the problems and course of which are complicated by the fact that apart from purely rational factors, logical and verbal motives play an existential and psychosomatic, which are irrational in nature.

Methods: Phenomenological, hermeneutic and critical methods, the method of philosophical reflection and textual analysis of sources.

Results. The article reveals the correlations between the concepts of free will and choice and substantiates the basic approaches to their understanding in ethics, psychology and philosophy in the context of modern civilization transformation. The criteria and conditions of moral choice are determined. The phenomenon of alternative possibilities and its role in the process of decision making and assessment of moral responsibility are analyzed. The article explains some aspects of metaphysical grounds for understanding the philosophy of choice. Choice is interpreted as a specific practice of self that is expressed both existentially and discursively as well as through forms of life activity. The choice is interpreted as a manifestation of acquired identity. Particularly emphasized is the correlation between the ethical interpretation of the philosophy of choice and its interpretation in the context of the analytical paradigm in philosophy. The perspective directions of studying the philosophy of choice in ethical as well as in analytically-discursive aspects in the context of both practical philosophy and metaphysics were also clarified.

Key words: personality, choice, moral choice, free will, necessity, responsibility, existential choice.